

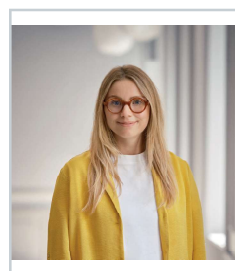
Forældreansvarsloven opdeler forældre i to forskellige roller

Temanummer: Kønsforskelle i Danmark

Når forældre går fra hinanden, skal de beslutte, hvor barnet skal bo, og hvilken samværsordning barnet skal have med den anden forælder. Det giver forældrene to nye roller som henholdsvis bopælsforælder og samværsforælder, og med rollerne følger forskellige beslutningsbeføjelser i forhold til barnet. Mødre bliver langt hyppigere bopælsforældre. Det stiller mødre og fædre forskelligt, hvis de er i konflikt omkring samværet og inddrager de familieretlige myndigheder. Denne artikel dykker ned i betydningen af de to roller og undersøger, hvordan forældre forhandler rollerne, og hvad beslutningen er udtryk for.

Indledning

Selvom vi som samfund har taget store udviklingspring i ligestillingen de seneste 50 år, er navlestrengen til de traditionelle kønsroller langt fra kappet. De betydelige forskelle mellem mænd og kvinder i statistikkerne knytter sig ofte til bestemte domæner såsom fx arbejdsmarked eller familie. Mændene har højere beskæftigelsessekvens, arbejder i højere grad fuld tid og tjener mere, hvorimod kvinder i højere grad arbejder deltid, tager mere barsel og flere af barnets sygedage (Olsen og Harbo, 2020; Bonke og Christensen, 2018; Damm, 2020, Danmarks Statistik, 2023). Hvordan familierne organiserer familielivet og arbejdsdelingen i hjemmet, får ofte betydning for, hvordan forældre organiserer det praktiske forældreskab omkring børnene, hvis de går fra hinanden (Ottosen m.fl., 2011). Og her er det også stadig tydeligt, at familien og børnene er kvindernes domæne. Selvom størstedelen af alle forældre i dag har fælles forældremyndighed, også efter et brud, og at deleordninger, hvor børnene bor lige meget tid hos mor og far, er meget udbredt og vokset markant over de seneste årtier (Ottosen m.fl., 2018), så er der stadig flest børn, der har bopæl hos deres mor og tilbringer størstedelen af tiden med hende. Når forældre går fra hinanden, får de med juraens sprog uafværgeligt endnu en titel som henholdsvis bopælsforælder og samværsforælder. I Danmark har 86 % af alle skilsmissebørn bopæl hos deres mor, og forskellige samværsordninger med deres far (Danmarks Statistik, 2020). Denne rollefordeling er der mange forældre, der ikke tænker nærmere over eller forholder sig til midt i bruddet. Men det kan ikke desto mindre få stor betydning, hvis forældrene ender i konflikt omkring barnet, og hvis de anmoder Familieretshuset om hjælp. Lovgivningen giver nemlig bopælsforældre og samværsforældre forskellige rettigheder (Forældreansvarsvejledningen, 2023), og det er med til at skabe og fastholde strukturelle forskelle mellem mødre og fædre. Forskellene

METTE BISGAARD
Rockwool Fonden,
Affilieret forsker,
Aarhus Universitet

bliver særligt udtalte i de sager, hvor forældre er i konflikt. Når forældre træder ind i Familieretshuset, er de ikke lige: Deres forskellige positioner som bopælsforælder og samværsforælder stiller mødre og fædre forskelligt i en sag om samvær (Bisgaard, 2020).

I denne artikel dykker jeg ned i betydningen af rollerne: Hvad vil det sige at være bopælsforælder og samværsforælder? Jeg undersøger, hvordan rollerne fordeles, og hvilke argumenter der ligger bag. Artiklen tager udgangspunkt i et kvalitativt datamateriale fra et projekt om forældres møde med Familieretshuset.¹ Artiklen undersøger ikke, hvilke beslutninger om bopæl eller samvær der er til barnets bedste, men beskæftiger sig med den strukturelle forskel mellem mødre og fædre i forhold til rollefordelingen som bopælsforælder og samværsforælder.

Forældreansvarsloven: Mor og far opdeles i bopælsforældre og samværsforældre

I og med at den ene er bopælsforælder, og den anden er samværsforælder, har du jo allerede skabt en ulighed i relationen, kan man sige, ikke? (Nikolaj, samværsforælder)

I Danmark er Forældreansvarsloven den overordnede lovgivningsmæssige ramme for forældremyndighed, bopæl og samvær. Et af lovens hovedprincipper er, at barnet har ret til begge forældre. Forældrene skal, uanset om de lever sammen eller ej, tage ansvar for barnet ved at drage omsorg for det og samarbejde omkring væsentlige beslutninger vedrørende barnet. Historisk er lovgivningen om samvær blevet ændret fra et forældreperspektiv til et børneperspektiv. Det er ikke forældrenes ret til samvær med deres børn, der skal sikres, men derimod barnets ret til at se begge forældre, hvis det vurderes at være til 'barnets bedste'. Sidstnævnte skal være omdrejningspunktet for alle beslutninger (Forældreansvarsloven, 2020; Forslag til forældreansvarslov, 2006). Det fælles forældreansvar kommer også til udtryk i forhold til forældremyndighed. Forældre har i dag automatisk fælles forældremyndighed, når faderskabet er fastslået, og den fastholdes, hvis forældrene går fra hinanden, medmindre andet aftales eller afgøres i familieretten. Det betyder, at størstedelen af alle forældre i Danmark har fælles forældremyndighed.

Tabel 1. Beslutningsbeføjelser ved fælles forældremyndighed og som bopæls- og samværsforælder

Fælles forældremyndighed	Bopælsforælder	Samværsforælder
Værgemål	Direkte daglig omsorg	Afgørelser, der relaterer sig til samvær: direkte omsorg
Væsentlig medicinsk behandling og indgreb	Daginstitution	Fritidsaktiviteter
Skolevalg, videre uddannelse	Fritidsaktiviteter	
Skolefritidsordning	Flytning indenlands	
Risikobetonet fritidsaktivitet	Skolepsykolog	
Flytning udenlands, herunder flytning til Grønland og Færøerne	Børnesagkyndig rådgivning	
Navnevalg		
Religiøse forhold		
Pas		

Note: Forældreansvarsvejledningen, 2023

Den fælles forældremyndighed betyder, at forældrene efter bruddet skal blive enige om de overordnede beslutninger for deres barn, fx hvor barnet skal gå i skole. Men de skal også tage stilling til, hvor barnet skal bo og have adresse, samt hvilken samværsordning barnet skal have med den forælder, som barnet ikke bor hos. Selvom denne beslutning ofte foregår uden forhandling, men bliver et resultat af tidligere opgavefordeling omkring børnene, som jeg vender tilbage til senere, betyder det, at forældrene uafværgeligt får to forskellige roller som henholdsvis bopælsforælder og samværsforælder. Som tabel 1 illustrerer, giver det dem forskellige beslutningsbeføjelser. Bopælsforælderen har flere rettigheder end samværsforælderen, for eksempel kan bopælsforælderen alene beslutte barnets daginstitution, om barnet skal til skolepsykolog, og barnets bopæl inden for landets grænser. Det er således tilladt at flytte til den anden ende af landet uden samværsforælderen accept, så længe det varsles senest seks uger inden flytningen (Forældreansvarsloven, § 18, 2020). Hvis samværsforælderen mener, at barnets flytning har betydning for barnets trivsel, kan han/hun ansøge Familieretshuset om at træffe en midlertidig afgørelse om barnets bopæl for at forhindre flytningen, indtil sagen er afgjort. Et andet punkt, hvor lovgivningen er forskellig for bopæls- og samværsforældre, er feriesamvær. Juridisk har samværsforælderen ikke ret til feriesamvær, medmindre der er indgået en aftale, eller Familieretshuset har truffet afgørelse herom. Hvis samværsforælderen bliver nægtet ferie af bopælsforælderen, er det muligt at ansøge Familieretshuset om feriesamvær. For bopælsforældre gælder det, at de ikke må placere ferie med barnet uden for almindelige ferie- og helligdagsperioder, hvis det går ud over barnets samvær med samværsforælderen – medmindre forældrene selv aftaler det, eller Familieretshuset giver tilladelse til det.

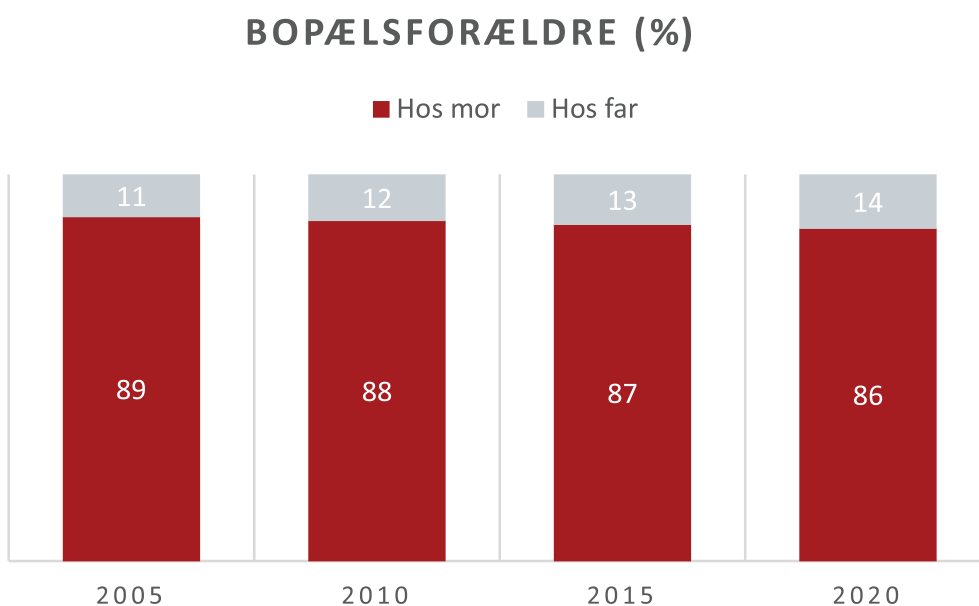
Da man i 2019 reformerede det familieretlige område, og Statsforvaltningen blev erstattet af Familieretshuset, blev det muligt for forældrene at have delt

bopæl for at imødekomme ønsket om et ligeværdigt forældreskab (Forældreansvarsloven, § 18a, 2020). Delt bopæl forudsætter, at forældre er enige om det, og alle overordnede beslutninger om barnets daglige liv skal træffes i fællesskab, dvs. nogle af de beslutninger, bopælsforælderen normalt kan træffe selv (Forældreansvarsvejledningen, 2023). Ved delt bopæl har ingen af forældrene juridisk status som bopælsforælder, hvilket også betyder, at de ikke kan indlede en sag om barnets bopæl eller samvær ved Familieretshuset. Det kræver, at forældre ikke længere har en aftale om delt bopæl. Det er svært at finde helt præcise tal, men Danmarks Statistik anslår, at knap 3.000 forældrepar har delt bopæl i dag.

Rollerne som bopælsforælder og samværsforælder er kønnet

Fædrenes rolle, og hvor meget tid de tilbringer med deres børn, har været stigende både i dansk og international sammenhæng de seneste årtier (McMunn m.fl., 2017; Dush m.fl., 2018; Bonke og Christensen, 2018). Det har også smittet af på samværsordningerne i brudte familier, hvor langt flere børn deler tiden ligeligt mellem mor og far. I 2009 praktiserede omkring 16 % af skilsmisefamilierne en deleordning (7/7 eller 6/8), hvilket steg til med 37 % i 2017 (Ottosen m.fl., 2018). Majoriteten af alle børn i brudte familier tilbringer dog stadig størstedelen af tiden med mor. En deleordning er forbeholdt forældre med et lavt konfliktniveau og er stadig primært et middelklassefænomen (Ottosen, 2016). Udviklingen i tiden, børnene tilbringer med samværsforælderen efter et brud, har dog ikke smittet af på forældrenes fordeling af rollerne som henholdsvis bopælsforælder og samværsforælder. Som illustreret i figur 1 havde 89 % af alle børn i brudte familier bopæl hos deres mor i 2005 mod 86 % 15 år senere i 2020. Mødre med børn i deleordninger tæller også med i statistikken, fordi børnene har registreret bopæl hos deres mor.

Figur 1. Bopælsforældre fordelt på mødre og fædre

Kilde: Danmarks Statistik (2020)

Der er dog nogle små udviklingstræk at spore. En rapport fra Danmarks Statistik viser, at flere små børn (under skolealderen) har bopæl hos far, i 2020 sammenlignet med 2005, og generelt stiger andelen, der har bopæl hos far i takt med at børnene bliver ældre (Danmarks Statistik, 2020). Rollerne som mor og bopælsforælder er dog for langt de fleste tæt forbundne. I det følgende undersøger jeg, hvordan mødre og fædre forhandler rollerne ved et brud, og hvordan rollerne langt hen ad vejen afspejler traditionelle kønsroller.

Hvordan fordeles rollerne?

Tiden lige omkring bruddet er for mange forældre præget af sorg, kaos og turbulens over, hvordan den nye tilværelse med børnene skal se ud. I de fleste familier er der ikke en direkte forhandling af, hvem der skal være bopælsforælder, og hvem der skal samværsforælder. For mange forældre bliver rollerne, og hvilke beslutningsbeføjelser der følger med, først tydelige senere, eller hvis de ender i konflikt og anmoder Familieretshuset om hjælp. Hvor børnene skal bo, og hvilken samværsordning de skal have, bliver lige efter bruddet ofte defineret af praktikaliteter omkring boligsituation og økonomi, indtil en mere permanent løsning findes. En far fortæller:

Vi startede ud med, jeg havde dem hver anden weekend. Fordi jeg havde heller ikke noget sådan ordentligt sted at bo. Jeg boede på et værelse hos min onkel. Men frem til jeg fik noget at bo i, hvor der gik et år, før jeg havde noget at bo i, og så fik jeg dem på en 7-7-ordning. Og den har jo så kørt lige siden, frem til hun lavede det her stunt. (Søren, samværsforælder)

Ligesom Søren fortæller flere fædre, at de efter bruddet fandt midlertidige steder at bo eller boede hos venner og familie, hvor det ikke var muligt at have børnene boende. Mødrene blev derfor bopælsforældre, og de aftalte forskellige samværsordninger med fædrene, der fungerede, indtil de endte i konflikt og anmodede Familieretshuset om hjælp. Hvor rollefordelingen for størstedelen af de interviewede forældre først tog udgangspunkt i praktiske omstændigheder lige efter bruddet, fortæller andre forældre, at det enten var en aktiv beslutning, dog uden at kende den juridiske forskel på rollerne, eller en beslutning, de var blevet rådgivet til, fx af deres advokat:

Jeg vidste ikke, hvor meget det egentlig spillede ind, at jeg havde den her bopælspligt eller ej. Jeg kunne bare forstå på advokaten, "du skal sørge for at få den bopælspligt og så skide være med samværsordningen. Den tager vi bagefter". (Agnete, bopælsforælder)

Uanset om valget i starten bliver taget ud fra praktiske eller mere strategiske hensyn, er det fælles for de fleste familier, at mor ender med at få status som bopælsforælder.

Rollefordelingen afspejler og fastholder familien som mors domæne

Valget af mor som bopælsforælder og den forælder, børnene derfor tilbringer mest tid med, hviler ofte på en implicit antagelse om, at mor er den primære omsorgsperson. Det er ofte mere udtalt i de familier, hvor børnene er under 3 år ved bruddet. Men det afspejler også forældrenes ansvarsfordeling i hjemmet inden bruddet.

[...] at være bopælsforælder, så ligger det allermeste på mig. Og det har jeg det fint med, fordi sådan har det i virkeligheden altid været, også da vi var gift. (Gitte, bopælsforælder)

For Gitte var det naturligt, at hun blev bopælsforælder og havde børnene det meste af tiden, da det også var den ansvarsfordeling, hun og hendes ekspartner havde under deres ægteskab. Naturligheden i, at mor bliver bopælsforælder, følger også i Camillas fortælling:

For mig er en 7/7-ordning ikke god, heller ikke selvom vi var bedste venner eller alt mulig andet. Jeg mener, at det giver meget splittede børn, og jeg vil ikke selv bryde mig om at bo i den kuffert den ene uge og den kuffert den anden uge. Jeg mener, at man har brug for en fast base, og så kan man godt besøge far, og man kan se far i alle mulige andre henseender, og det kan være fleksibelt og alt muligt andet [...] Men det er nu engang mig, der altid har taget sig mest af ham og været der, så det er helt naturligt, at det tit er moren. [...] Jeg ved godt, at det skal være så lige, men NEJ. Det er ikke lige, vi er ikke født lige. De første år er ikke lige, barslen er ikke lige, kønnet er ikke lige [...] I langt de fleste tilfælde er det bare moren, som tager lang barsel, far tjener lidt mere, nogle har måske heller ikke råd til at gøre anderledes. Men det er nu engang faktum. Det er heller ikke lige løn ... altså, far tjener bare mere. Vi har ikke råd til, at far går på barsel, altså ja, han skal måske også passe sit arbejde, så passer jeg ungen. [...] for nogle er det en gammeldags opfattelse, sådan er det bare ikke for mig. Det er ganske naturligt. (Camilla, bopælsforælder)

Den ulige fordeling i arbejdsopgaverne og i omsorgsarbejdet over for børnene følger med, når beslutninger om bopæl og samvær skal træffes, og bliver som i Camillas tilfælde også en del af argumentationen for, at en deleordning ikke vil være hensigtsmæssigt for deres barn. De valg og prioriteringer, familien har truffet under samlivet i forhold til børnene, reproduceres og fastholdes, når rollerne og tiden skal fordeles efter skilsmissen. Mødrene bliver i mange familier som *default* bopælsforælder uden den store forhandling. Og det gør de også i de tilfælde, hvor forældrene aftaler en deleordning.

De juridiske roller bliver tydelige ved konflikt

Betydningen af rollerne som bopælsforælder og samværsforælder, herunder forskellene i beslutningsbeføjelser, bliver for mange forældre først tydelige, da de ender i konflikt og anmoder Familieretshuset om hjælp.

Nu kan jeg ikke lige huske præcis, hvad det er for nogle myndigheder, der har sagt hvad. Men der er jeg da flere gange blevet præsenteret for, at de siger ”men nu er du bopælsforælder, så i sidste ende, der har du det sidste ord”, og har tænkt, det vidste jeg da ikke. Hvis ikke de havde fortalt mig det, så havde jeg da ikke vidst, at jeg havde haft det sidste ord. Men det er jo også, fordi at jeg hele vejen igennem ikke ser os som bopælsforælder og samværsforælder. Jeg ser os som to forældre, der begge har noget at skulle have sagt i forhold til vores børn. Så det er virkelig forvirrende, alt det her. (Tina, bopælsforælder)

Når der i sager om samvær i Familieretshuset skal findes nye løsninger, og samværsordningen skal ændres, er det oftest bopælsforælderen, der skal vurdere og godkende, om den nye ordning vil kunne fungere for barnet, fordi de tilbringer mest tid med barnet og er deres primære omsorgsperson (Bisgaard, 2020). Det giver bopælsforældrene – oftest moren – det sidste ord. Inden for det familieretlige system ændres der ikke drastisk på de beslutninger forældrene allerede har truffet, inden de anmoder Familieretshuset om hjælp; det kan ske gradvist. Sagsbehandlingen hviler på et såkaldt ’status quo-princip’, hvor kontinuitet og stabilitet i barnets liv vægtes højt, derfor skal fx øget samvær optrappes over tid. Mange forældre – særligt fædre – bliver ofte overraskede og frustrerede over det, når de er i konflikt om samværet og ønsker Familieretshuset hjælp til at øge samværet. En jurist i Familieretshuset fortæller:

Ofte oplever vi, at vi bliver misforstået. Det der med ’mor får ofte bopælen’, men det er jo ikke os, der bestemmer, hvem der skal være bopælsforælder. Rigtig mange forældre aftaler det selv. [...] Og så er de enormt frustrerede, fordi de synes, at mor er blevet forfordelt. Vi er jo bundet af, at bopælen er placeret et sted, og at faren ofte er samværsforælder. Så er der jo grænser for, hvad vi kan gøre med hans tid med børnene. (Jurist i Familieretshuset)

De beslutninger, forældrene selv træffer omkring samvær og bopæl, bliver udgangspunktet, når de familieretlige myndigheder inddrages. Ønsker samværsforælderen bopælen, skal sagens indledes hos Familieretshuset og sendes videre til familieretten. Mange samværsforældre ønsker, at de havde været mere oplyste om de forskellige rettigheder, Forældreansvarsloven tildeler allerede ved bruddet, fordi de oplever, at det er svært at øge samværet efterfølgende, fordi det ofte ikke er i bopælsforældrens – i de fleste tilfælde morens – interesse.

Konklusion

Med udgangspunkt i Forældreansvarsloven tildeles forældre forskellige roller som bopælsforælder og samværsforælder ved et brud. Det stiller mødre og fædre forskelligt, når de er i konflikt omkring samværet, fordi langt størstedelen af alle mødre i Danmark er bopælsforældre. Rollen som bopælsforælder er stærkt forankret i sociale normer og strukturer omkring moren som barnets

primære omsorgsperson og den traditionelle arbejdsdeling, der har været i hjemmet inden bruddet. Mødrene får derfor ofte per automatik rollen uden den store forhandling. Selvom samværssager i Familieretshuset ikke handler om ligestilling og forældrenes ret til samvær, men om børnenes bedste og deres ret til at se begge forældre, så er det stadig væsentligt at se nærmere på, hvilke strukturelle forskelle lovgivningen skaber. I konfliktfyldte sager, der ender i Familieretshuset, går mødre og fædre ind til mødet med to forskellige udgangspunkter juridisk. Det har ikke alene betydning for, hvordan mødet forløber, men kan i sidste ende også få betydning for, hvilke aftaler om samvær det er muligt at indgå, fordi bopælsforælderen ofte har det sidste ord. Studier indikerer dog, at forskellene i forældrenes adfærd i mødet med Familieretshuset samt deres tilfredshed med det familieretlige system ikke nødvendigvis er kønnet, men afspejler i højere grad magtforskellen i de to juridiske roller (Bisgaard, 2020; Dahl, 2023). En rapport fra VIVE finder, at mænd er markant mindre tilfredse med sagsbehandlingen i Familieretshuset sammenlignet med kvinder, men når de kontrollerer for krydssammenhænge mellem køn og juridisk rolle, så er der ikke forskel på mænds og kvinders oplevelse af sagsbehandlingen – der er kun en forskel mellem bopælsforældre og samværforældre.

Noter

- 1 Datamaterialet er indsamlet i perioden 2017-2018, dvs. før reorganiseringen af det familieretlige system, og før de nye barselsregler trådte i kraft. Alle navnene er ændret og erstattet af pseudonymer. Projektet er finansieret af Det Frie Forskningsråd (DFF-4182-009).

Referencer

- Bisgaard, M. (2020). Who Works the System? Investigating Gender Differences in Client Behavior in Child Visitation Disputes (ph.d.-afhandling). Aarhus: Forlaget Politica
- Bisgaard, Nielsen & Pedersen (2021). Køn og uligheder i samværssager. Aarhus Universitetsforlag
- Bonke, J. & Christensen, A.E.W. (2018). Hvordan bruger danskerne tiden? København: Gyldendal
- Dahl, Karen Margrethe (2023). Forældres oplevelse af de familieretlige myndigheder 2022. Tredje opfølgning efter reform af området i 2019. København: VIVE – Det Nationale Forsknings – og Analysecenter for Velfærd.
- Damm, E.A. (2020). Mødre bliver oftere hjemme, når børnene er syge. København: Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.
- Danmarks Statistisk (2020). Mænd og familier. <https://www.dst.dk/Site/Dst/Udgivelser/GetPubFile.aspx?id=41883&sid=manfam2020>
- Danmarks Statistik (2023). Mænds barselsandel øget fra 6 til 14 pct. på 19 år. <https://www.dst.dk/Site/Dst/Udgivelser/nyt/GetPdf.aspx?cid=45751>
- Dush, Claire M Kamp, Jill E Yavorsky, and Sarah J Schoppe-Sullivan. 2018. "What Are Men Doing While Women Perform Extra Unpaid Labor? Leisure and Specialization at the Transitions to Parenthood." *A Journal of Research* 78 (11): 715–30. <https://doi.org/10.1007/s11199-017-0841-0>.
- Forældreansvarsloven (2020). Bekendtgørelse af forældreansvarsloven, LBK nr. 1768 af 30/11/2020 (gældende lovgivning). <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2020/1768>
- Forældreansvarsvejledningen (2023). Vejledning om forældremyndighed, barnets bopæl og samvær: <https://www.retsinformation.dk/eli/retsinfo/2023/10090>
- Forslag til forældreansvarslov (2006). <https://www.folketingstidende.dk/samling/20061/lovforslag/L133/index.htm>

- McMunn, Anne, Peter Martin, Yvonne Kelly, and Amanda Sacker. 2017. "Fathers' Involvement: Correlates and Consequences for Child Socioemotional Behavior in the United Kingdom." *Journal of Family Issues* 38 (8): 1109–31. <https://doi.org/10.1177/0192513X156224>
- Olsen, Annemette Lindhart & Lisbeth Greve Harbo (2020). *Ligestillingsindikatorer – hvad viser de om forskellene mellem mænd og kvinder i Danmark?* *Samfundsøkonomen*, Årg. 2020, Nr. 1. DOI: <https://doi.org/10.7146/samfundsokonomenv2020i1.140354>
- Ottosen, M.H. (2016). *Delebørn: Det vi ved, det vi gør – og det børnene siger*. København: Akademisk Forlag.
- Ottosen, M.H., Stage, S. & Jensen, H.S. (2011). *Børn i deleordninger. En kvalitativ undersøgelse*. København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Ottosen, et al. (2018). *Børn og unge i Danmark – Velfærd og trivsel 2018*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings – og Analysecenter for Velfærd.